



Eesti Keskerakond  
Eesti Konservatiivne Rahvaerakond  
Eestimaa Ühendatud Vasakpartei  
Eesti Reformierakond  
Eesti Vabaduspartei – Põllumeeste kogu  
Eesti Tulevikuerakond  
Erakond Eesti 200  
Erakond Parempoolsed  
Erakond Eestimaa Rohelised  
Isamaa Erakond  
Sotsiaaldemokraatlik Erakond

Kuupäev digitaalallkirjas nr 1-8-2/22/48

## **MTÜ Lastekaitse Liit ettepanekud erakondadele Eesti laste õiguste ja heaolu tagamiseks**

Eesti rahvas otsustab märtsis 2023 toimuvatel korralistel valimistel, kellest saavad XV Riigikogu saadikud. Käesolevaga esitab MTÜ Lastekaitse Liit erakondadele ettepanekud Eesti laste õiguste ja heaolu tagamiseks, mida arvesse võtta oma valimisprogrammide koostamisel ja millele rõhuda oma valimislubadustes. 20. november on märgiline päev, rahvusvaheline lastepäev. Lapse õiguste päev. Päev, mil 1959. aastal võeti vastu lapse õiguste deklaratsioon. Samal päeval 1989. aastal võeti ÜRO peaassamblees vastu lapse õiguste konventsioon, mis kohustab kõikide maade valitsusi tagama lastele hea elu.

Eesti riik on Eestimaa inimesed ning laste ja noorte eest seistes tegeleme ka oma riigile parema tuleviku loomisega. Kuigi just nemad pärivad tulevikus selle riigi ja maailma, mille oleme meie, täiskasvanud, kujundanud, ei anna me neile reeglina võimalust selle tuleviku loomisel kaasa lüüa. Vähe sellest, me ei suuda tihti tagada isegi nende baasvajadusi ega turvalisust. Kuigi meie lapsed ja noored on rahvusvaheliselt mitmes mõttes edukad, siis nende vaimne tervis ja heaolu on tänases Eestis suure küsimärgi all. Lapsed ja noored vajavad meie tähelepanu täna, sest homme on juba liiga hilja.

Heaolu arengukava 2023-2030 eesmärgiks on, et Eesti on parim paik pere loomiseks ja laste kasvatamiseks ning Eesti lapsed on õnnelikud, kasvades hoolivas, kaasavas, turvalises ja arendavas keskkonnas.

Lastekaitse Liit teeb Eesti laste õiguste ja heaolu tagamiseks erakondadele järgnevad ettepanekud.

## VALDKONDADE ÜLESELT

- *Suurendada laste mõju ühiskonna kujundamisele, edendada laste osalemist erinevates otsustusprotsessides - seeläbi tugevdada ühiskonna sidusust.*
- *Teavitada ühiskonda senisest enam lapse õigustest, sh suurendada inimõiguste hariduse mahtu erinevatel koolitasetel ning lastega seotud ametialade baas- ja täiendõppes.*
- *Tagada senisest efektiivsem ÜRO Lapse õiguste konventsiooni rakendamine, sh laste sotsiaalsete põhiõiguste tagamine ja ebavõrdsuse vähendamine.*
- *Pöörata suuremat tähelepanu ennetusele ja varajasele märkamisele.*
- *Pöörata suuremat tähelepanu vägivalda- ja kiusamisvaba kasvukeskkonna, vaimse tervise teenuste ja tugispetsialistide kättesaadavuse tagamisele, huvihariduse kättesaadavusele, multidistsiplinaarse koostöö edendamisele, sh COVID-19 mitmekülgsede mõjude leevendamisel.*
- *Koguda süsteemselt statistilist teavet laste olukorra kohta, mille analüüsile tuginevalt kujundada lapse õigusi tagavaid poliitikaid.*
- *Tõsta kogu ühiskonna teadlikkust sellest, kuidas laps ise või lähemalseisvad täiskasvanud saavad otsida lapsele vajalikku abi, et lapsed ei jääks oma muredega ükski.*

## VANEMLUS JA PEREDE TOETAMINE LASTE KASVATAMISEL

Lapsel on õigus turvalisele ja arendavale perekeskkonnale. Perede elukvaliteedi ning lapse heaolu ja edasise elutee olulisteks mõjutajateks on vanemlikud oskused. Võtmetähtsusega on lapsevanemate võimed kujundada kvaliteetseid paari- ja lähisuhted ning valmisolek võtta teadlik vastutus laste kasvatamise eest. Tihti takistavad puudulikud teadmised või iganenud hoiakud laste kasvatamisega seotud probleemide korral nõu ja tuge küsimast. Näiteks hoolimata kehalise karistamise keelustamisest on vanemate aktsepteeriv suhtumine laste kehalisse karistamisse endiselt Eesti ühiskonnas levinud. Lastele ja lastega peredele ei ole alati tagatud riigi poolt võrdne kohtlemine – näiteks vanemahüvitise järgselt haigus-ja hooldushüvitiste regulatsiooni ning lapsetoetuse puhul.

Seetõttu paneme ette järgmised muudatused:

- *Tõhustada vanemlusprogrammide üle-eestilise kättesaadavuse suurendamisega eesti- ja muukeelsete vanemate teadmisi ja oskusi ning valmisolekut oma vanemlike kohustuste täitmiseks.*
- *Toetada kampaaniaid, mis soodustaks laste õigusi ja heaolu arvestavaid, vägivallatuid ja lapsi kaasavaid kasvatusviise.*
- *Tagada väikelaste vanemate õiglasem kohtlemine – muuta ravikindlustuse seadust osas, mis puudutab vanemahüvitise järgselt haigus-ja hooldushüvitiste regulatsiooni.*
- *Tagada igale lapsele sõltumata tema sünnijärjekorrast võrdse suurusega lapsetoetus ja kehtestada lapsetoetuse indekseerimine sarnaselt lasterikka pere toetusele.*

## TURVALINE KASVUKESKKOND

Perevägivalda juhtumite arv Eestis on jätkuvalt kõrge. Registreeritud perevägivalda juhtumitest olid 2021. aastal perevägivalda kaudeks või otseseks ohvriks alaealised (27%). Laste vastu suunatud registreeritud seksuaalkuritegude arv kasvas 2020 ja 2021 võrdluses 38%. Eestis on jätkuvalt kõrge koolikiusamise tase. Suure internetikasutuse tõttu on lastel ka oht veebikeskkonna riskide (nt küberkiusamine, *grooming*, jms) kogemiseks suurem.

Eelnevast tulenevalt teeme ettepanekud:

- *Arendada väärkoheldud laste abistamise süsteemi tervikuna nii, et lapsohver saaks sõltumata elukohast vajalikku abi nii enne menetlust, menetluse ajal kui ka pärast seda. Kannatanute kaitsevajaduste hindamise oskuste parandamiseks tuleb täiendada menetlejate koolitusprogramme ja õppematerjale.*
- *Tagada õigusrikkumisi toime pannud laste õigeaegne ning lapsesõbralik abistamine.*
- *Tugevdada meetmeid, mida rakendatakse erinevate kiusamisviiside vastu võitlemisel, sealhulgas õpetajate, koolipersonali ja õpilaste võimekuse parandamine mitmekesisusega toimetulemisel ja konfliktide lahendamisel ning laste osalemise kindlustamine kiusamise vähendamisele suunatud algatustes.*
- *Toetada haridusasutustes lastega töötavate spetsialistide pädevuse tõstmist, et erinevate pedagoogiliste võtete ja meetoditega toetada laste ning vanemate sotsiaalsete oskuste arengut.*
- *Suunata järjepidevalt ressursse turvalise õpikeskkonna loomiseks kõigile lastele ja noortele (sh erivajadustega ja LGBT+) kõigis haridusastmetes alates lasteaiast.*
- *Rahastada kiusamise ennetamise programme riiklikult (nt võiks riik näha ette õpilaste arvu järgi rahastamise koolidele selleks, et igas koolis oleks tugisüsteemi kaudu toimiv kiusuennetusprogramm);*
- *Toetada süsteemselt laste ja lastevanemate teadlikkust erinevatest interneti ja digitaalsete kommunikatsioonivahendite kasutamisega seotud riskidest.*

## LASTEKAITSE JA -HOOLEKANNE

Lastekaitse ja -hoolekande valdkonda on Eestis arendatud eeskätt projektipõhiselt, omamata pikaajalise rahastuse perspektiivi. Riigil puudub ülevaade lastekaitse suunataivate ressursside kasutamise tulemuslikkusest, sh puudub info, kuhu ja kuidas täpsemalt kohalikud omavalitsused finantsvahendeid suunavad. Riigis ei hinnata riigieelarvest eraldatud raha mõju laste heaolu ega õiguste kaitsele, ega rakendata vastavasisulist analüüsi. Lastekaitsetöö korraldus, tavad ja töömeetodid on omavalitsustes väga erinevad ja tihti on probleemiks lastekaitsetöötajate ülekoormatus ja ajapuudus, mistõttu kannatab mh ennetustegevus. Kuigi asendushooldusel viibivate laste arv on vähenenud, siis perehoolduse osakaal asendushoolduses ei ole suurenenud, vähenenud on ka hooldusperede arv. Järelhooldus on ebahühtlaselt rakendatud.

Seetõttu paneme ette järgmised sammud:

- *Tagada riigieelarves vahendid lastekaitse ja -hoolekande süsteemseks arendamiseks pikemas perspektiivis.*
- *Luua lastele suunatud eelarvevahendite kasutamise mõju hindamiseks ühtne seiresüsteem. Viia läbi eelarvevahendite kuluefektiivsuse mõjuhindamised valdkondades, mis on lapse õiguste ja heaolu tagamisega seotud.*

- *Teha eelarvelised eraldised kehtivate seadusandlike meetmete tulemuslikuks rakendamiseks. Suunata ressursi järjepideva ennetustegevuse teostamiseks.*
- *Tõhustada multidistsiplinaarsest koostööst eri tasanditel. Suurendada lastega töötavate spetsialistide, sh õigus- ja korrakaitseorganite töötajate teadmisi ja oskusi lapsesõbralikust menestlusest.*
- *Tõsta lastekaitse valdkonna osapoolte kvalifikatsiooni ja kompetentsi ning sekkumistegevuste kvaliteeti. Kompetentside arendamisega on vaja tegeleda süsteemselt koostöös ülikoolide ja teiste teadusasutustega.*
- *Pakkuda perest eraldatud lastele kvaliteetses perepõhist asendus- ja järelhooldust.*
- *Toetada toetajaid! Vähendamaks omavalitsuste vahelist ebavõrdsust lastekaitsetöötajate tasustamisel ja tõstmaks lastekaitsetöötajate motiveeritust - kinnitada riiklikult töötasu piirid, ning siduda töötasu määrad teaduskraadi omamise ja kutse omandamisega. Pöörata suuremat tähelepanu lastekaitsetöötajate motiveerimisele ja toetamisele nii nende igapäevases töös kui ka kriisisituatsioonides.*

## HARIDUS

Õppijate eri tüüpi andekuste väärtustamine ning erivajaduste märkamine ei ole muutunud kõikides haridusasutustes senini õppeprotsessi lahutamatuks osaks. Jätkuvalt on probleemiks laste koolist väljalangemine enne põhihariduse omandamist ja noorte tööturul või õpingutest eemale jäämine pärast põhikooli lõpetamist ilma õpinguid jätkamata või kutseharidust omandamata. Koolikiusamise tase on samuti endiselt kõrge. Mitte kõigile erivajadustega lastele ei suudeta tagada kohta lasteaias ja elukohajärgses koolis. Tugi õpetajatele, nt. holistlik õpetajakoolitus, õpivahendid, toetavad tugiteenused jm., erivajadustega laste õpetamiseks on puudulik. Ebaühtlane on koolide valmidus realiseerida hariduslike erivajadustega laste õigust haridusele. Kaasava hariduse kontekstis on probleemiks ka käitumishäirete või õpiraskustega laste õpetamise kvaliteet ja neile sobivate õpivõimaluste pakkumine, mh napib pädevaid õpetajaid.

Sellest tulenevalt teeme ettepanekud:

- *Arendada õpetajaharidust (sh suunata suuremat tähelepanu alternatiivsetele õpetamisstrateegiatele lähtuvalt õpilase individuaalostkustest), õppevara (sh digitaalset), laste varast keeleõpet ning integreeritud õppesüsteemi laste erivajaduste varajaseks märkamiseks ja toetamiseks.*
- *Tõhustada tervise, sotsiaal- ja haridusvaldkonna järjepidevat koostööd kindlustamaks lastele vajalike tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet olenemata lapse elukohast ja haridusliku erivajaduse olemasolust. Tagada igas haridusasutuses laste vajadustele vastav tugiteenuste kättesaadavus.*
- *Arendada haridussüsteemi tervikuna, kaasava ja sallivuse suurendamisele suunatud hariduspoliitika efektiivseks ja järjepidevaks rakendamiseks (sh koolitused õpetajatele, vajaliku õpikeskkonna kohandamine, kiusamisennetuse programmide toetamine).*
- *Suurendada inimõiguste hariduse (sh lapse õiguste) ja sotsiaalsete oskuste õpetamise mahtu erinevatel haridusastmetel ja lastega seotud ametialade tasemeõppes ja täienduskoolituses.*
- *Toetada õpetajaskonna teadlikkuse tõstmist mitteformaalse hariduse võimalustest ja vastavate õppemeetodite välja töötamist koostöös laste ja noortega.*
- *Teha riiklik koolitustellimus eesti keelt emakeelena rääkivate pedagoogide ettevalmistamiseks muukeelsete laste õpetajaks.*

- *Pöörata suuremat tähelepanu eestikeelsete õppevahendite väljatöötamisele muukeelsete lastega töötamiseks.*
- *Luu terviklik õpetajate tugisüsteem, mis hõlmaks õpetajate ja abiõpetajate heaolu hindamist (nt vaimse tervise testimine) kuni reaalsete riigi poolt toetatud meetmeteni õpetajate heaolu ja vaimse tervise parandamiseks (nt mentori olemasolu, täiendõpe, psühholoogiline abi, taastuspuhkus spetsialisti läbipõlemise või muu vaimse probleemi olemasolul jne).*
- *Tagada eesti keele kvaliteetne õpetamine muukeelsetes haridusasutustes.*
- *Tagada kõikidele lastele emakeele- ja kultuuriõpe hoolimata sellest, kui palju on koolis muu emakeelega lapsi.*
- *Vähendada õpilaste arvu klassides ja koolieelsete haridusasutuste rühmades.*

## TERVIS

Laste tervishoiukorraldus vajab muutusi, kuna laste haigusi ei märgata piisavalt vara, lapsed ei jõua õigeaegselt ravile, ravi ei ole alati järjepidev ja riigil puudub ülevaade haigete laste arvust ja nende haigustest. Toitumis- ja ainevahetushäiretesse haigestunud laste arv on pidevas kasvutrendis ja enamlevinud põhjusteks on laste ebatervislik toitumine ning vähene liikumine. Erivajadustega lapsi on üle 9000, neile vajalike teenuste kättesaadavus on ebaühtlane, ning ilmajätuse määra osakaal suurim võrdluses kõikide lastega Eestis. Elanikkonna, eriti laste ja noorte vaimse tervise olukord on pandeemia käigus tuntavalt halvenenud, laste ja noorukite grupis on suurenenud agressiivne käitumine, söömishäired, depressioon, ärevushäired, enesevigastamine, unehäired, sõltuvushäired (nii narkootikumid kui ka alkohol) ja suitsidaalne käitumine. Tõsine probleem on eriarstiabi, eriti psühhiaatrilise abi piisav ja õigeaegne kättesaadavus.

Eeltoodust lähtuvalt teeme ettepaneku järgmisteks sammudeks:

- *Tagada esmatasandi skriiningud, sh pereõe korduvad koduvisiidid kuni 1-aastaste laste arengu- ja tervisehäirete varajaseks avastamise tagamiseks.*
- *Suurendada vanematele tehtavat teavitustööd laste immuniseerimise, hambaravi, tervisliku toitumise, liikumise, vigastuste ennetamise, digivahendite kasutamise ja muu tervisedenduse osas.*
- *Soodustada tervislikku toitumist toetavat keskkonda ja suurendada toetust laste liikumist edendavatele programmidele, sh tagada igale lapsele võimalus pidevalt osaleda vähemalt ühes riiklikult rahastatud liikumist edendavas programmis.*
- *Luu riiklikul tasandil ühtne laste vaimse tervise poliitika. Korraldada sellele selgepiirilise riiklik finantseerimine (sh hõlmatud ka eriarstiabi ning kohaliku tasandi teenused). Samuti suurendada ennetuse rahastust, suunates valdava osa esmase ja teisese tasandi sekkumiste rahastusest lapse igapäevasesse keskkonda. Koolides tuleks rakendada vaimse tervise õe teenust tekkinud häirete varaseks avastamiseks.*
- *Tagada kõikidele lastele ligipääs järjepidevatele tervishoiu- ja rehabilitatsiooniteenustele, samuti tagada tugispetsialistide olemasolu lasteasutustes.*
- *Ühendada toimivaks ja koordineeritud võrgustikuks perearsti-, koolitervishoiu-, eriarstiabi- ning õppenõustamisteenus.*
- *Suurendada alaealiste uimastisõltlaste ravi ja rehabilitatsiooni mahtu ning suunata ressursse uute tõenduspõhiste uimastiennetuse meetodite kasutamiseks.*

## TÖÖ JA TÖÖPRAKTIKA

Alaealisega töösuhete sõlmimisel on vajalik täiendav kaitse alaealistele, eelkõige täiskasvanud töötajast erinevate teadmiste, kogemuste, võimete, vaimse ja füüsilise tervise ning koolikohustuse tõttu. Samas on tekkinud Eestis olukord, kus alaealistel on suveperioodil väga keeruline leida temale eakohast ajutist tööd. Ilma selleta ei saa ka eeldada, et noorte hulgas tekiks tööharjumus ja areneksid tööoskused. Olukorras, kus tööhõive tõstmine noorte seas on üks Eesti prioriteete, puudub paraku täna endiselt terviklahendus mitteõppivate, -töötavate ega ka koolitusel osalevate noorte (NEET - *youth neither in employment nor in education or training*) aktiveerimiseks ja toetamiseks. Eestit iseloomustab kõrge väljalangevus kutsekoolidest, tööpõhise õppe kitsas levik ja praktikavõimaluste vähesus. Samas noorte vähene või puuduv töö- ja praktikakogemus vähendab noorte konkurentsivõimet tööturul.

Seetõttu oleks oluline teha järgmised sammud:

- *Käsitleda NEET-noorte probleeme terviklikult, sh tagada ennetamisest, sekkumisest ja kompenseerivatest meetmetest koosnev kompleksne lähenemine.*
- *Tagada paindlikumad töösuhted ka alaealistele, garanteerides samal ajal nende efektiivse kaitse töösuhetes, sh võlaõiguslike töövormide puhul.*
- *Vähendada noorte tõrjutust tööturul pakkudes koostöös erasektoriga neile eakohast töökogemust ja -oskusi, tagades sellega tulevikus noorte edukama toimetuleku tööturul.*
- *Tunnustada ettevõtteid, kes pakuvad noortele eakohaseid töö- või praktikakohti, luues selleks ettevõtete tunnustamise metoodika.*

Lastekaitse Liit on 1988. aastast alates avalikes huvides tegutsev apoliitiline mittetulundusorganisatsioon, mille peamiseks eesmärgiks on lapse õiguste ja huvide kaitsmine. Liit taasloodi Eesti lastearstide poolt 34 aastat tagasi eesmärgiga seista laste eest. Iga lapse õiguse ja huvide eest. Lastekaitse Liidu jaoks on iga laps oluline, sõltumata tema sünnijärjekorrast, leibkonnatüübist ja elukohast. Eestis kehtib siduvalt alates 1991 ÜRO Lapse õiguste konventsioon. Lapse huvide ja õiguste esikohale seadmine, ebavõrdse kohtlemise keeld, lapse ellujäämise ja arengu tagamine ning tema seisukohtadega arvestamine on lapse õiguste konventsiooni üldpõhimõtted, millest peab lähtuma ka riik igas oma otsuses ning millest lähtub Lastekaitse Liit oma kõikides tegevustes ja arvamustes. Need on põhimõtted, millest peab lähtuma ka riik igas oma otsuses. Sealjuures unustamata, et erinevustest hoolimata on laste õigused ühesugused ja igal lapsel on õigus mitmekülgselt arengule ja heaolule. Kõigil lastel on õigus võrdsele kohtlemisele.

Lugupidamisega

*/allkirjastatud digitaalselt/*

Varje Ojala

MTÜ Lastekaitse Liit juhatuse liige